

VIIPURIN SUOMALAISEN
KIRJALLISUUSSEURAN
TOIMITTEITA

23

Diasporan Viipuri

Muistojen kaupunki sotien jälkeen

TOIM.
SATU GRÜNTHAL & KRISTIINA KORJONEN-KUUSIPURO

Kannen kuva: Postikortti 1900-luvun alusta. Yksi Monreposin puiston kiinalaisista kaarisilloista. Wiipurin Arkistoyhdistys (WAY), a5a71. Wiipuri.fi.

Viipurin Suomalaisen Kirjallisuusseuran toimitteita 23
Diasporan Viipuri – Muistojen kaupunki sotien jälkeen

Toimittaneet:

Satu Grünthal (osan toimittaja)

Kristiina Korjonen-Kuusipuro (osan toimittaja)

Anu Koskivirta (sarjan päätoimittaja)

H. K. Riikonen (sarjan päätoimittaja)

lisa Aaltonen (sarjan toimitussihteeri ja kuvatoimittaja)

Taitto ja graafinen suunnittelu: Eemeli Nieminen

ISBN 978-952-69280-7-4 (sid.)

ISBN 978-952-69280-8-1 (PDF)

ISSN 1236-4304 (sarja)

Painettu: 2021, Digipaino Kirjaksi.net

Painosmäärä: 250 kpl

Ensimmäinen painos

Julkaisija: Viipurin Suomalainen Kirjallisuusseura ry, Helsinki

”Maailma jota ei enää ole – vaikka onkin”

Viipurin kaupunkitila ja menneisyys suomalaisissa ja venäläisissä tulkinnoissa

Johdanto ja tutkimusasetelma

Harva kaupunki herättää suomalaisissa samanlaisia tunteita kuin Viipuri. Vaikka Viipuri tunnetaan rikkaasta ja pitkästä historiastaan, kaupungin vaiheet ja useat rakennukset ovat osa suomalaista historiakuvastoa erityisesti itsenäistymisen ja toisen maailmansodan päättymisen väliseltä ajalta. Tuona aikana kaupunki kasvoi Suomen toiseksi suurimmaksi kaupungiksi, menetettiin talvisodassa, valloitettiin takaisin ja menetettiin jälleen. Nykyään Viipuri on pieni venäläinen provinssikaupunki.¹

Kaupungin menettäminen sodassa on antanut sille oman erityisen merkityksensä suomalaisessa historiakerronnassa ja luovutettuihin alueisiin liittyvässä muisteluperinteessä. Mediassa ja internetin foorumeilla kaupunki nostetaan esiin säännöllisesti.² Muistelujulkaisuissa ja eri medioissa kaupungin paikat ja rakennukset hahmottuvat vanhojen valokuvien, lapsuuden ja nuoruuden muistojen sekä nykyisen turismin välityksellä. Tässä kuvastossa Viipuri on korostetun suomalainen. Samat tärkeät paikat toistuvat kaupungista kerrottaessa: linna Suomen lippu tornissaan, Pyöreän tornin hilpeä ravintola, ihana Monrepos. Useat rakennukset ovat kuitenkin olleet paikallaan läpi hallitsijoiden ja asukkaiden vaihdosten.

Viipurin kaupunkitilan historiallinen kerrostuneisuus on rikasta. Kaupungin tärkein maamerkki Viipurin linna on ruotsalaisten rakentama keskiaikainen rajalinnoitus. Hyvin tunnettu on myös vanhan kaupunginmuurin jäännös Pyöreä torni. Monet rakennukset, esimerkiksi Pyhän Annan kruunu -linnoitus, ovat Venäjän keisarikunnan ajalta, jotkut puolestaan autonomisen Suomen aikaisia. Itsenäisen Suomen ajalta kaupunkikuvaa rikastuttavat muun muassa Uno Ullbergin suunnittelema taidemuseo ja Alvar Aallon suunnittelema kaupunginkirjasto. Neuvostoaikaiset ja nykyvenäläiset rakennukset tuovat oman lisänsä värikkääseen kaupunkimiljööseen. Muistomerkeissä kohtaavat niin ruotsalainen valloittajaruhtinas kuin Vladimir Lenin. Kaupungissa on säilynyt poikkeuksellisen paljon kohteita koko sen historian ajalta.³

Analysoin artikkelissani Viipurin kaupunkitilalle annettuja menneisyyden tulkintoja. Kysyn, mitkä kaupungin paikoista nousevat aineistossa keskeiseksi kuvauksen kohteiksi ja millaisia merkityksiä niihin liitetään. Artikkelin perustana toimii vuonna 2015 kerätty kysely- ja haastatteluaineisto.⁴ Kysely- ja haastatteluaineiston avulla kerättiin tietoa niin suomalaisilta kuin venäläisiltäkin siitä, mitkä kaupungin paikoista ovat heille tärkeitä ja millä tavalla kaupunkitilan historiallinen kerrostuneisuus heidän kertomanaan välittyy.⁵ Kysely- ja haastatteluaineisto ovat samaa kokonaisuutta, mutta tässä artikkelissa hyödynnän ennen kaikkea kyselyjen tuottamaa aineistoa. Yksittäisiä haastatteluja ei artikkelissa hyödynnetä, vaan haastattelujen merkitys ilmenee hermeneuttisena osana aineistosta muodostamaani kokonaisuymmärrystä.

Viipurin kaupunkitilan historiallista kerroksellisuutta ja sille annettuja merkityksiä on esitelty aikaisemminkin. Tuoreimmasta tutkimuksesta mainitsen kaksi. Vuonna 2020 julkaistu *Viipuri: Historiallinen kaupunkikartasto*⁶ esittelee ja arvioi Viipurin kaupunkitilan kehitystä keskiajalta nykypäivään. Kirja on ennen kaikkea karttajulkaisu, ja kaupunkitilan merkityksiä käsitellään kaupunkisuunnittelua ja rakentamista painottaen. Kimmo Katajalan toimitama *Meanings of an Urban Space. Understanding the historical layers of Vyborg* (2016) analysoi kattavalla otteella Viipurin kaupunkitilan kehittymistä. Teoksessa Viipurin kaupunkitilaa ja sille annettuja merkityksiä pohditaan laajasti, mutta etenkin kaupungin keskeisiin maamerkkeihin ja yleiseen kaupunkitilan tarkasteluun painottuen.

Käsillä olevassa artikkelissa katsotaan Viipurin kaupunkitilaa yhtäältä julkisen tason merkityksiä ja toisaalta yksityisen tason merkityksiä arvioiden. Kaksijakoinen lähestymistapa on perusteltu, sillä ihmisten kaupunkitilan tulkinnoissa molemmat tasot nivoutuvat yhteen. Yleisessä Viipuria koskevassa puheessa yksityinen taso jää dominoivan julkisen tason varjoon.⁷ Aineiston eri puolien analysointi samassa yhteydessä avaa julkisen tason ja yksityisen tason merkitysten piirteitä suhteessa toisiinsa ja tekee Viipurin kaupunkitilalle annettujen merkitysten kokonaisuuden ymmärrettävämmäksi kuin keskittyminen vain jompaankumpaan.

Tutkimusaineisto

Tutkimuksen empiirinen aineisto koostuu ennen kaikkea survey-kyselyaineistosta. Kyselytutkimus kohdistettiin Viipuriin jollakin tapaa liittyville tai siitä kiinnostuneille ihmisryhmille. Tällaiseen otantatapaan päädyin tutkimusasetelman paikkasidonnaisuuden vuoksi: jotta ihmiset voivat antaa paikoille ja rakennuksille merkityksiä, niiden täytyy olla heille jollakin tapaa tuttuja.

Tutkimusekonomisten seikkojen vuoksi otannan kokoa täytyi rajoittaa, joten erityisryhmiin kohdistettu otantamenetelmä valikoitui puutteistaan huolimatta parhaimmaksi vaihtoehdoksi. Kysely muotoiltiin yhteistyössä Pietarin valtionyliopiston historian laitoksen edustajan Lyudmila Ryabovan kanssa, ja aineisto kerättiin pääasiassa sähköisellä kyselylomakkeella. Lomakkeesta tehtiin sekä internetissä täytettävä sähköinen versio että perinteinen paperiversio.

Tiedotin tutkimuksestamme *Karjala*-lehden kolumneissani kahteen otteeseen ja laitoin kyselylinkin Facebook-yhteisöpalvelun Viipuri-ryhmän seinälle. Otin yhteyttä Viipurin Suomalaiseen Kirjallisuusseuraan, joka lähetti linkin kyselyyn jäsentensä sähköposteihin. Paperilomakkeita lähetettiin kirjallisuusseuran seniorijäsenille sekä Viipurilaisen osakunnan seniorijäsenille. Karjalan liitto piti kyselylinkkiä internetsivuillaan parin viikon ajan.

Tutkimusmenetelmässä on tiettyjä lähdekriittisiä ongelmia. Joillakin vastaajilla Viipuriin kiinnittyy sukutaustaan liittyviä tunteita, ja joillekin kaupungin menettäminen sodassa on edelleen vaikea asia. Viipurilla on erityinen asema luovutettuun Karjalaan liittyvässä muisteluperinteessä. Kysely kohdistettiin ryhmille, joilla voi ennestään olla hyvin tunteikas tai muutoin voimakas suhtautuminen Viipuriin ja kaupungin suomalaiseen historiaan. Osittain tästä johtuen vastauksissa esiintyvä muisto- ja merkitysrakenne painottuu 1920–40-lukujen historiaan sekä nykyiseen matkailun tuottamaan muisteluun. Muistitiedon käyttöön lähteenä sekä kyselyihin ja haastatteluihin tiedonkeruumenetelmänä liittyy monia huomioon otettavia piirteitä. Valikoiva kerronta, muistojen ja jälkikäteen opitun sekoittuminen, haastattelutilanne, lomakkeen muotoilu, vastaajien motivaatiot ja mahdolliset väärinymmärrykset pitää mahdollisuuksien mukaan ottaa huomioon tulkintoja tehdessä.⁸

Tutkimuksemme kyselylomake koostui kolmesta osiosta: ensin esitettiin taustakysymyksiä, sitten kysyttiin Viipuriin liittyvistä historiakäsityksistä ja merkityksistä sekä Viipurin tiettyihin paikkoihin liittyvistä merkityksistä. Taustakysymyksissä kartoitettiin vastaajien ikä, sukupuoli, asumis- ja syntymishistoria Viipuriin liittyen, Viipuriin suuntautuneet vierailut sekä Viipuria koskevan kiinnostuksen taustat. Muistot-osiossa selvitettiin vastaajien näkemyksiä kaupungin historiasta sekä heidän kaupunkilalle antamia merkityksiä. Esitimme seuraavia kysymyksiä:

Nimetkää Viipurista kolme-viisi (3–5) paikkaa tai rakennusta, joilla on teille erityistä merkitystä ja kertokaa lyhyesti miksi, tai mitä muistoja tai asioita se mielessänne herättää.

Jotkin asiat ja tapahtumat liittyvät vahvasti paikkoihin. Nimetkää Viipurin ”muistin paikat”, eli sellaiset paikat, jotka mielestänne pitäisi säilyttää muistamisen ja perinteen kannalta.

Nimetkää mielestänne tärkeimmät modernit paikat Viipurissa.

Kyselyn kolmannessa osiossa oli kahdeksan Viipurin keskeisiin paikkoihin liittyvää valokuvaa. Paikat valittiin niin, että vanhan keskusta-alueen koko historiallinen kerrostuneisuus keskiajalta 1900-luvulle tulisi edustetuksi. Keskusta-alueen ulkopuolisia keskeisiä paikkoja edusti Monrepos’n puisto. Vastaajia pyydettiin tunnistamaan paikat ja kertomaan, millaisia merkityksiä tai muistoja he paikkaan liittävät. Valitut kohteet olivat historiallisesti tunnettuja, sillä tavoitteena oli saada runsaasti merkityksiin liittyviä vastauksia. Kahdessa ensimmäisessä osiossa oli kaikkiaan 15 pääkysymystä, ja kolmannessa osiossa jokaiseen kuvaan liittyi kaksi kysymystä.

Kyselymme suomalaisille tarkoitettuun osuuteen tuli kaikkiaan 107 vastausta. Vastaajista 52 % oli naisia ja 48 % miehiä. Noin puolet vastaajista sijoittui ikäluokkaan 51–70-vuotiaat, 30 % oli yli 70-vuotiaita ja loput 20 % olivat alle 50-vuotiaita. Keski-ikäiset naiset olivat suurin yksittäinen vastaajaryhmä. Vastaajista 15 % oli syntynyt Viipurissa ja 17 % oli asunut kaupungissa jossakin vaiheessa elämäänsä. Lähes kaikki vastaajat kertoivat käyneensä kaupungissa. Viipurissa käymättömien osuus oli vain 6 %. Kyselyvastaukset kertoivat suuresta kiinnostuksesta etenkin kaupungin suomalaista historiaa kohtaan. Kaupungin maamerkit kuten linna, Pyöreä torni ja Alvar Aallon suunnittelema kirjasto toistuivat lukuisissa muisteloissa ja tärkeiksi mainittuina kohteina. Viipuri herätti suuria tunteita niin yleisellä kuin henkilökohtaisellakin tasolla.

Venäläisille suunnattuun kyselyyn tuli kaikkiaan 209 vastausta. Aineisto kerättiin viipurilaisilta ja pietarilaisilta korkeakouluopiskelijoilta sekä paikallisen yhteisöpalvelun Vkontakten Viipuri-ryhmää hyödyntäen. Vastaajista 58 % oli naisia ja 42 % miehiä. Suurin osa vastaajista kuului ikäluokkaan 26–40-vuotiaat (55 %), 31 % sijoittui välille 0–25 ja 10 % välille 41–70. Yli 70-vuotiaita oli 4 %. Vastaajista 31 % oli Viipurista ja 69 % Pietarista (15 % pietarilaisista oli aikaisemmin asunut Viipurissa).

Suomalaisilta ja venäläisiltä kerätty aineisto eroaa toisistaan etenkin ikäjakaumaltaan, sillä venäläiset vastaajat ovat huomattavasti nuorempia. Ero vaikuttaa kaupunkitilalle annettuihin tulkintoihin ja merkityksiin: suomalaisilla korostuvat muisteluperinne ja turismi, venäläisillä paikallisuus ja turismi. Tämän vuoksi tutkimuksen tavoitteena ei ollut suora vertaileva ote vaan aineistojen hyödyntäminen kansallisista lähtökohdista sekä havaintojen kes-

keisten piirteiden sekä mahdollisten erojen ja yhtäläisyyksien analysoiminen. Suomalaisen ja venäläisen aineiston tarkastelu samassa yhteydessä toimii ennen kaikkea keskustelualustana Viipurin kaltaisen ”kahden kansan” kaupunkitilan merkitysten ja historian tulkinnalle. Aineistojen erot näkyvät siinä, että suomalaiset antavat Viipurin kaupunkitilalle enemmän yksityisen tason, venäläiset taas julkisen tason merkityksiä. Tämä tutkimustulos kertoo siitä, kuinka kaupungin historia ja nykyvenäläinen tilallisuus kohtaavat toisensa.

Tila, paikka ja tulkinta

Tilallisuus on erottamaton osa historian tuottamista ja politiikan mahdollisuutta. Doreen Massey on luonnehtinut tilaa keskinäisten vuorovaikutussuhteidemme tuotteeksi. Massey'n määrittelemänä tila ei koskaan ole valmis, vaan sitä tuotetaan koko ajan ja se voidaan ymmärtää ”tähän asti kirjoitettujen tarinoidemme samanaikaisuudeksi”.⁹ Masseylle tila on sosiaalinen tuote.¹⁰ Kirsi Saarikangas puolestaan on tarkastellut rakennettua ympäristöä elettyinä ja merkityksellistettynä tilana, joka muotoutuu ympäristön ja asukkaiden, tilan järjestyksen ja käytäntöjen ajallispaikallisissa ja aina ainutkertaisissa kohtauksissa. Saarikankaan mukaan eletyssä tilassa yhdistyvät yhteisesti jaetut ja henkilökohtaiset, symboliset ja materiaaliset, kielelliset ja ei-kielelliset, tietoiset ja ei-tietoiset merkitykset. Saarikankaan ajattelussa ihmiset eivät ole ympäristön passiivisia käyttäjiä ja kuluttajia vaan aktiivisia ympäristönsä merkitysten luoja.¹¹

Ymmärrän tässä artikkelissani Viipurin kaupunkitilan vahvasti sosiaalisena tuotteena, jolle tilan käyttäjät aktiivisesti luovat merkityksiä. Merkitykset kiteytyvät tietyissä paikoissa, joita etenkin suomalaisilla ovat vakiintuneet muistin paikat. Pierre Nora jäsentää ranskalaisten historia-ajattelua käsitteellä *lieu de mémoire*, muistin paikka. Muistin paikka tarkoittaa materiaalista tai ei-materiaalista kohdetta, johon aktiivisin toimin tai ajan saatossa yhteisön kollektiivisen muistin ja perinnön katsotaan kiteytyneen.¹² Muistin kohde voi olla patsas, rakennus, lippu tai vaikkapa laulu. Kyselyaineistossa esiintyneet paikat ovat tällaisia muistin kiteytymiä. Muistin paikat ja niille annetut merkitykset tuottavat tilaa ja tulkintaa historiasta. Liput, patsaat ja rakennukset ovat usein vahvan poliittisia. Ne edustavat valtaa, tiettyjä ryhmiä ja toimijoita, voittoja ja tappioita.

Muisti voi olla yksityistä tai kollektiivista. Kollektiivinen muisti palautuu aina yksityisiin kokemuksiin, ja sen moottorina voi toimia trauma. Marianne Hirsch käyttää käsitettä *postmemory* tutkiessaan juutalaisten holokaustiin liittyvää muisteluperinnettä. Käsitteellä Hirsch pyrkii ymmärtämään ja kuvailemaan ilmiötä, jossa kollektiivinen trauma siirretään jälkipolville niin, että muisto ja

kokemus alkavat elää uuden sukupolven keskuudessa omaa elämäänsä. Aikaisemman sukupolven kokemuksista tulee myös jälkipolven kokemuksia, mutta suodattuneessa ja muisteluprosessin värittämässä muodossa. Aineistossani suomalaisten Viipurin kaupunkitilalle antamissa merkityksissä ja tulkinnoissa aikaisempien sukupolvien jälkeläisilleen eteenpäin siirtämät merkitykset ovat vahvasti läsnä. Tästä syystä sovellan Hirschin käsitettä aineiston analyysissä ja Viipurin paikkoihin liittyvien muistojen tulkinnassa.¹³ *Postmemory*-termiä sellaisenaan en kuitenkaan jatkossa käytä.

Paikat kaupunkitilan määrittäjinä ja menneisyyden tulkintojen alustoina

Kyselyssämme oli useita paikkamerkityksiin ja kaupunkitilan tulkintoihin liittyviä kysymyksiä.¹⁴ Käsillä olevassa artikkelissa analysoin aineistoamme kaikkein tärkeimmän ja eniten tutkimusaineistoa tuottaneen kysymyksen kautta.

Lomakkeen kysymys oli muotoiltu seuraavasti: ”Nimetkää Viipurista kolmeviisi (3–5) paikkaa tai rakennusta, joilla on teille erityistä merkitystä ja kertokaa lyhyesti miksi, tai mitä muistoja tai asioita se mielessänne herättää.” Kysymys tuotti runsaasti tietoa vastaajien tavasta jäsentää Viipurin kaupunkitilaa. Viipurin linna ja Pyöreä torni olivat selvästi eniten mainintoja keränneet paikat. Ylipäätään kyselyn tulokset heijastelivat voimakkaasti yleisesti tunnettua mediassa ja dokumenteissa toistettua Viipuri-kuvastoa. Kollektiivinen muisti kiteytyy linnan, Pyöreän tornin, Aallon kirjaston ja Monrepos’n kaltaisiin paikkoihin.

Seuraavassa jäsenän kysymyksen tuottamaa aineistoa niin, että kaupunkitilan tulkinnat jakautuvat yksityiseen ja julkiseen.¹⁵ Yksityisellä tarkoitan koteja tai kohteita, joista puhutaan ensisijaisesti yksityishenkilön työpaikkana, syntymäpaikkana tai muuten henkilökohtaisella tasolla merkityksellisenä. Suurimmaksi osaksi tällaiset merkityksenannot tarkoittavat omaan tai suvun historiaan liittyviä paikkoja ja rakennuksia. Julkisella puolestaan tarkoitetaan linnan ja Pyöreän tornin kaltaisia kohteita. Nämäkin kohteet esiintyvät vastauksissa esimerkiksi työpaikkoina, mutta ratkaisevaa on, puhutaanko kohteesta isoisän työpaikkana vai merkittävänä historiallisena symbolina tai historiallisena kohteena yleisellä tasolla.

Analyysin perusteella vastaukset jakautuvat kolmeen eri luokkaan. Vastaajista 44 % jäseni Viipurin kaupunkitilan julkisena, ja 38 % oli heitä, joiden merkityksenannoissa yksityinen ja julkinen sekoittuivat. Sellaisia vastaajia, joille kaupungin merkitykselliset kohteet jäsenyivät ennen kaikkea yksityisinä, oli 17 %.

Yhteensä 56 % vastaajista toi esiin yksityisen tason kaupunkitilallisia merkityksiä. Millaisia menneisyyden tulkintoja kaupunkitilalle näissä yksityisen tason merkityksissä annetaan? Vastauksia on analysoitu sisällönanalyysin keinoin.

Tekstiaineistoa on tarkasteltu teemoja eritellen, yhtäläisyyksiä ja eroja etsien ja tiivistäen. Sisällönanalyysin avulla pyritään muodostamaan tutkittavasta ilmiöstä tiivistetty kuvaus, joka kytkee tulokset ilmiön laajempaan kontekstiin.¹⁶

Analyysin ensimmäisessä vaiheessa yksityisen tason merkityksistä eriteltiin erityyppisiä paikkoja. Pelkästään omaan sukuhistoriaan liittyviä yksityisen tilan paikkoja eli koteja toi esille kaikkiaan seitsemän vastaajaa. Seitsemän oli myös heitä, joilla henkilökohtainen taso liittyi ainoastaan julkisen tilan paikkoihin, kuten linnaan tai Pyöreään torniin. Vastauksia, joissa henkilökohtaisen tason merkityksenannot jakautuivat yksityisen ja julkisen tason välillä, oli kaikkiaan 25.

Kyselyyn vastanneista 13 henkilöä oli itse nuoruudessaan asunut Viipurissa. Näistä vastaajista 11 liitti paikkamerkityksensä yksityisen tason paikkoihin. Muut yksityisen tason paikkamerkitykset oli konstruoitu sukulaisilta ja perheenjäseniltä omaksutun muistelun ja perinteen myötä. Myös kaupungissa syntyneistä osa jäseni muistelunsa vanhempiensa tai muiden sukulaistensa kertomusten välityksellä. Seuraavalle sukupolvelle eteenpäin siirretty paikkakokemus vaikutti vahvana vastaajien historiatulkinnoissa.

Yksityisen tason paikkamerkityksiä kuvattiin esimerkiksi seuraavasti:¹⁷

Torkkeli – isovanhempani ja vanhempani puhuivat siitä niin paljon, Pietari-Paavalin kirkko – äitini leikki sisarustensa kanssa sen portailla.¹⁸ (Nainen yli 70 vuotta)

Vastauksessa merkitykset rakentuvat julkisille paikoille annetuista sukuun liittyvistä muistoista. Kirkko on merkityksellinen äidin ja hänen sisarustensa leikin kautta, Torkkeli isovanhempien ja vanhempien muistelupuheen välittämänä.

Monrepos puisto ja sen vieressä oleva Likolammen asuinalue. Siellä oli äitini äidinisän omistama huvila, jossa äitini vietti lapsuutensa. Uimassa käytiin aivan Monrepos'n puiston vieressä. Äitini kertomukset siltä ajalta olivat tosi mielenkiintoisia. (Nainen yli 70 vuotta)

Monrepos'n ja Likolammen tärkeys muodostuu suvun omistaman huvilan ja vastaajan äidin muistelun välittämänä. Paikoista ei puhuta yleisellä vaan yksityisellä ja henkilökohtaisella tasolla.

Kauppatori ja Pyöreä Torni. Muistan, kun tätini osti minulle naruun pujotetun vesirinkeliketjun ja pujotti sen kaulaani. Myyntikoju oli torilla Pyöreän Tornin vieressä. Eräs varhaisimmista muistoistani, ehkä kesältä 1938 tai 1939. (Mies yli 70 vuotta)

Kauppatorin ja sen ympäristön tärkeys välittyy lapsuuden mukavista muistoista tädin kanssa. Merkityksellinen on juuri tädin pujottama vesirinkeliketju kyseissä paikassa – seuraavat kaksi lainausta ovat esimerkkejä julkisen tason merkityksenannoista:

Viipurin linna, se on Suomen lukko. Olen nähnyt siellä Suomen lipun tornissa, taisi olla 90-lukua. (Nainen noin 60 vuotta)

Linnasta puhutaan valtiotasolla Suomen lukkona, ja lippumuistelu välittää kansallisen tason symboliikkaa, jossa linnan vuosisatainen ja monitasoinen historia supistuu yhteen lyhyeen periodiin.¹⁹

Viipurin taidemuseo - kauneinta suomalaista modernia arkkitehtuuria Panssarilahden bastionin harjalla; tyylikkäästi kunnostettuna jopa Aallon kirjastoa tärkeämpi rakennus. (Mies noin 60 vuotta)

Museo määrittyy vastaajan puheessa kansallisen tason arkkitehtonisena merkkirakennuksena. Tanja Vahtikari korostaa kansallisen muistamistyön merkitystä menneisyyden, nykyisyyden ja tulevaisuuden välisen jatkumon luomisessa.²⁰ Esimerkit linnasta ja taidemuseosta kuvastavat muistamistyön kansallisen tason retoriikkaa, jossa Viipurin kaupunkitilan suomalainen menneisyys ja suomalaisuuteen vahvasti linkittyvä nykyisyys korostuvat.

Yksityisen ja julkisen tason merkityksenannot poikkeavat toisistaan selvästi. Aina ero ei ole yhtä selvä kuin yllä olevissa esimerkeissä, mutta aineiston kokonaistulkinnan kannalta tällaisia tapauksia on hyvin vähän.

Seuraavaksi analysoin sitä, kuinka muistelun synnyttämä kaupunkitila ilmenee paikoille annetuissa yksityisen tason merkityksissä ja historiatulkintoissa. Seuraavat kolme aineistolainausta havainnollistavat analyysin kulkua.

Viipurin pyöreä torni on tärkein. Sen ympärillä olevalla torilla isoisa kävi myymässä maataloustuotteita. Tornin ravintolassa käymme pikkuserkkujen kanssa muistelemassa heidän äitiään, jonka työpaikka torni oli. (Nainen noin 50 vuotta)

Pyöreä torni on tärkein, kertoo noin 50-vuotias nainen. Tornin tärkeys ei muodostu keskiaikaisen historian tai kaupunkikuvallisen vaikuttavuuden myötä vaan rakennuksen kytkeytymisestä sukulaisten menneisyyteen. Kaupunkitilallinen historiatulkinta rakentuu vastaajan kuulemista muistoista, jotka hän yhdistää tiettyyn paikkaan, tässä tapauksessa Pyöreään torniin. Sukulaisten äitiä on muisteltu paikan päällä.

Torkkelin puisto: Sen kautta suunnistin kuin turistiopas ainakin Kauppatorille ja halliin pikavieraillessani ensi kertaa Viipurissa joskus 1970-luvun lopulla. Opastin ystävättäreni rautatieasemalta sinne ja takaisin - tunsinhan toki kaupungin, jonka muistoja olin kuullut koko lapsuuteni vanhemmiltani, tädeiltäni ja heidän viipurilaisilta ystäviltään. (Nainen noin 60 vuotta)

Lainaus kertoo, kuinka kaupunki oli kirjoittajalle tuttu, vaikka hän kävi siellä ensimmäistä kertaa. Perhepiirissä harjoitetun muistelun avulla hän oli muodostanut vahvan käsityksen kaupungin paikoista ja rakenteesta. Käsitys kaupunkiympäristöstä ei perustunut omiin kokemuksiin tai kartanlukuun vaan muistelun kautta kuviteltuun kaupunkitilaan, jonka hän pystyi ottamaan omakseen. Kertojan on täytynyt mielessään kulkea kaupungin katuja lukuisia kertoja, hahmottaa kohteita ja välimatkoja.

Sukulaiset muistelivat haikeina Monreposin puistoa, torin vilkasta elämää ja Pyöreää tornia (isoisä oli innokas seuramies). Tärkeäksi minulle on tullut myös Viipurin vanha kaupunki, etenkin Vesiportinkadun näkymä Kellontornin suuntaan. Siitä maalattu maisema oli aikoinaan enoni seinällä (kuten niin monen muun entisen viipurilaisen) ja asuihan äitini vanhempineen ennen evakkoon lähtöä Linnankadun ja Vesiportinkadun kulmassa; voinkin nähdä sieluni silmin äitini pikkutyttönä juoksemassa helmat heiluen Vesiportinkatua kotiaan kohti. (Nainen noin 60 vuotta)

Kolmas esimerkki ilmentää muisteluun liittyvää haikeutta ja menetyksen tunnetta. Lento ja Olsson ovat todenneet, että erityistä kansallista merkitystä omaavien kaupunkien kohdalla kansallisen ja yksilöllisen muistin välinen suhde korostuu. Kaupungin paikat ja niihin liittyvät dokumentit ovat muistin kiinnekohtia.²¹ Muistot ja merkitykset eivät välity vain puheena tai luettuna tekstinä, myös kuvat ja maalaukset ovat tehokkaita muistelun ja seuraaville sukupolville siirrettyjen merkitysten tuottajia. Enon maalaus ja tietoisuus äidin asuinpaikasta ovat ikkuna kirjoittajan mielessään rakentamaan romanttiseen Vesiportinkatuun juoksentelevine lapsineen. Historia tulkitaan ensisijaisesti näiden suodattimien lävitse. Paikka on tärkeä tuohon yhteyteen sovitettuna ja kuviteltuna.

Vastaajien tapa jäsentää Viipurin kaupunkitilaa ja siihen liittämäänsä historiaa ilmentää Viipurin historian tulkinnallista erityislaatuisuutta. Yksityisen tason historiatulkinta ammentaa voimansa suomalaisen Viipurin kokeneiden ja eläneiden eteenpäin siirtämistä muistoista ja kokemuksista. Merkityksellistä kaupunkitilassa ei ole sen nykyisyys, vaan se, kuinka muistelun tuottama ja

siten kuviteltu historiatulkinta saadaan nykyiseen kaupunkitilaan sovitettua.

Julkisen tason kaupunkitilalliset merkityksenannot ja historiatulkinnat liittyvät samaan ilmiöön, mutta niissä käyttövoimana on ollut yksityisen sijaan kansallisen tason trauma ja menetykokemus. Linnan tulkinta ensisijaisesti suomalaisuuden tai karjalaisuuden symboliksi on ehkä selvin esimerkki.²²

Yksityisen tason merkityksiä esiintyi etenkin yli 70-vuotiaiden vastaajien joukossa. Muissa ikäryhmissä julkisen tason merkitykset olivat enemmistönä. Julkisen tilan merkityksiä esiintyi miesten vastauksissa suhteellisesti huomattavasti enemmän kuin naisten vastauksissa. Karkeasti jaoteltuna yksityisen tason merkitykset korostuvat yli 70-vuotiaiden naisten vastauksissa ja julkisen tason merkitykset alle 50-vuotiaiden miesten vastauksissa.

Tutkimuksemme aineistossa etenkin iäkkäämmille naisille Viipurin kaupunkitila näyttäytyy vahvasti yksityisen tason kuviteltuna historiana, jossa menneet sukulaiset johdattavat kulkijan kohteesta toiseen. Historian tulkinta ja sen asettaminen kaupunkitilaan siivilöityy henkilöiden ja hyvinkin yksityiskohtaisten kertomusten välittämänä: missä isoäiti piti myyntikojuaan, missä oli vaarin taksitolppa ja mitä äiti kertoikaan Torkkelista.

Julkisen tason merkityksissä korostuu kansallinen eli yleisen tason kerronta. Linna on ikaikainen symboli, kirjasto merkittävää suomalaista arkkitehtuuria ja Monrepos kadotettua ihanaa 1920- ja 1930-lukua. Anja Kervanto-Nevanlinnan mukaan kaupunkitilan muisti kiinnittyy konkretiaan, säilyneeseen kaupunkiympäristöön.²³ Linnan ynnä muiden keskeisten kohteiden korostuminen selittyykin osin sillä, että ne ovat säilyneet osana kaupunkitilaa. Näin Viipurin kaupunkitilan menneisyyden tulkinnoissa yhdistyvät muistojen ja muistelun, itse koettujen, nähtyjen ja seuraaville sukupolville siirrettyjen kokemusten ja merkitysten eri tasot samoissa muistinpaikoissa. Kyse ei ole vain mielenkiintoisesta matkakohteesta vaan usealla eri tasolla kollektiiviseen muistiin kytkeytyvästä historiakäsityksestä. Asetelma kiteytyy oivallisesti eräässä kyselyn vastauksessa:

Pyöreä torni, Viipurin linna, Salakkalahti, Monrepos, Torkkeli. Nämä ovat lauluissa, isovanhempien ja monien muiden kertomuksissa mainitut paikat, joiden merkitystä on mahdotonta selittää. Nämä ovat paikkoja, jotka ovat syöpyneet kollektiiviseen muistiin. Ovat enemmän kuin pelkkä nähtävyys: tunteita, kaipausta, tunnelmia... (Nainen noin 40 vuotta)

Viipurin vakiintuneet keskeiset muistinpaikat hallitsevat kollektiivista muistia. Yksityisen tason muistinpaikkojen kuvauksissa on runsaasti sellaisia piirteitä, jotka eivät esiinny vakiintuneen Viipuri-kuvaston etusivuilla. Suuren kuvan

laitamalla ovat etenkin kotitalot ja perheen elantoon liittyvät kohteet, mutta löytyy sieltä muutakin. Seuraavat kaksi esimerkkiä kuvastavat oivallisesti kertojiansa suhdetta heille tärkeisiin paikkoihin kaupungissa:

Syntynyt 1939, helmikuussa Yksityissairaala OY:n sairaalassa osoitteesta Punaisen Lähteenkatu 1D, nykyinen Ushanova. Olen myös käynyt oven takana siinä talossa, 7 kerroksessa, jossa synnytysosasto silloin oli. Asuimme Johanneksessa ja tämä oli lähin yksityinen synnytysairaala.

Synnyinsairaalani, silloin Uusi Naistensairaala, Tiilruukin kaupunginosa ja Kolikkoinmäki, soinen asuinympäristö, joista vanhempani ovat kertoneet...

Yllä olevien esimerkkien tapaan moni mainitsi syntymäsairaalaansa. Vaikka vastaajilla ei omia kokemuksia ja muistoja sairaalasta olisikaan, toimii sairaala siltana kaupunkitilan henkilökohtaiseksi kokemiseen. Muistelu ja tulkinta kaupunkitilasta ja sen yksittäisestä kohteesta ei perustu omiin varsinaisiin muistoihin vaan kerrotun perusteella tuotettuun kuvitteluun. Henkilökohtaista kokemusta syvennetään jopa niin, että kohteessa vieraillaan seitsemännessä kerroksessa oven takana muistelemassa.

Sairaaloiden kaltaiset, usein julkishallinnolliset paikat tai virastot eivät ole julkisen Viipuri-muistelun keskiössä. Erinomainen esimerkki on aineistosamme käytetty Viipurin hovioikeuden talo. Kyselyssä oli joukko valokuvia kaupungin eri kohteista. Vastaajia pyydettiin tunnistamaan kohde ja kertomaan siihen liittyviä muistoja tai merkityksiä. Yksi kohteista oli hovioikeuden talo, joka paikkana edustaa oivallisesti Viipurin kaupunkitilan historiallisia kerrostumia.²⁴ Vain pieni osa vastaajista tunnisti kohteen, vielä harvemmalla oli talosta mitään erityistä sanottavaa. Henkilökohtaista tai merkittävää kollektiivisen muistin luomaa yhdyssidettä ei yksinkertaisesti ollut.²⁵

Kaupunkitilan merkitykset muotoutuvat rakennetun, sosiaalisen ja eletyn vuorovaikutuksessa. Rakennettu tila on yhtäältä ymmärrettävissä käytäntöjen ja merkitysten lähtökohtana, ja toisaalta se on niiden tuottama.²⁶ Kaupungin paikat ja rakennukset konstruoivat sekä kannattelevat kaupungin historiaa, ne muistuttavat menneistä ajoista ja tapahtumista.²⁷

Paikkoihin ja rakennuksiin liittyvät kertomukset kiinnittävät kertojan tuohon kertomusten kohteena olevaan tilaan. Tiina-Riitta Lapin mukaan yksityiset kerronnat muokkaavat jaettuun julkisiin kertomuksiin ja julkiset kertomukset toisaalta muodostavat usein osan yksityisten kertomusten konteksteista.²⁸ Tämä havainto toistuu tutkimuksemme aineistossa. Viipurissa jako yksityisten ja julkisen tason merkityksiin on vahva. Molempia tasoja kuitenkin yhdistää

eräänlainen metakertomus suomalaisesta Viipurista: menetetyistä kodeista ja Suomen lipusta linnan tornissa.

Ikkuna eurooppalaiseen keskiaikaan vai nykyvenäläiseen kansallisaatteeseen?

Venäläisten osalta tutkimusaineistomme kertoi toisenlaisesta julkisen tason tavasta konstruoida menneisyys osaksi kaupunkitilaa. Viipurista on yhä voimallisemmin pyritty tekemään Venäjän sisäisen turismin kohdetta. Tärkeimmäksi vetonaulaksi on valjastettu kaupungin historia ja etenkin keskiaika.²⁹ Kyselyaineistoa kerättiin kahdelta joukolta: pietarilaisilta ja viipurilaisilta, ja etenkin pietarilaisilla yksityisten merkitysten taso puuttui lähes tyystin. Nykyviipurilaisilla yksityinen taso oli hahmotettavissa, mutta heilläkin julkinen taso oli vahvasti edustettuna.³⁰

Suomalaisten kaupunkitilallinen historiatulkinta kiteytyi kaupungin menettämiseen sodassa ja sen jälkeiseen muisteluperinteeseen. Venäläisten vastauksissa tarina kaupungin valloittamisesta oli hyvin pienessä roolissa, siitäkin huolimatta, että Viipurin kaupunkitilaan on viime aikoina tuotu hyvin näkyviä sotamuistomerkkejä ja paikallisessa historiapolitiikassa kaupungista on vuosikymmeniä puhuttu ”vanhana venäläisenä kaupunkina”.³¹ Kyselyaineiston perusteella kaupunkitilallinen menneisyyden tulkinta Viipurista vanhana venäläisenä kaupunkina ei ole lainkaan siirtynyt ihmisten varsinaiseen kokemukseen. Vain nelisen vastaajaa (2 % koko aineistosta) samaistui tähän tulkintaan, ja vastauksissa päinvastoin korostuivat aivan toisenlaiset merkitykset.³²

Samat julkisen tason tärkeimmät kohteet kuten linna ja Pyöreä torni esiintyvät venäläisten vastauksissa, mutta eivät yksityisen tai kollektiivisen muistin paikoina kuten suomalaisilla vaan eräänlaisena henkilökohtaisen historiattomuuden korvaavana eksotiikkana. Suomalaisille ruokailu Pyöreän tornin ravintolassa pitää yleensä sisällään joko henkilökohtaisen tason tai julkisen tason muisteluita. Merkitykset kiteytyvät joko sukuhistoriaan ja omiin ravintolailtamiin tai kohteen historialliseen merkitykseen.³³ Venäläisiltä kerätyssä aineistossa suomalaisten muistin paikat esiintyvät aivan erilaisessa julkisen tason kontekstissa.

Venäläisten kyselyvastauksissa historia ei jäsennyt kansallisten vaiheiden tai perhehistorian mukaan, vaan etenkin vanhakaupunki nähdään eräänlaisena keskiaikaisen eurooppalaisen kulttuurin museona. Paikallisille Viipuri edustaa provinssia ja rajamaata, pietarilaisille turismivisiittiä ”Venäjän ainoaan eurooppalaiseen ja keskiaikaiseen” kaupunkiin: ”Jos haluat vieraila Euroopassa, mene Viipuriin”; ”Viipuri, kappale eurooppalaista historiaa, joka on uniikkia Venäjällä”; ”Hiljainen eurooppalaista keskiaikaa muistuttava kaupunki jossa kaunis luonto”.³⁴

Pietarilaiset näkevät Viipurin merkittävät kaupunkitilalliset kohteet eri lailla kuin viipurilaiset. Pietarilaisista vastaajista 39 % piti Pyöreää tornia ensisijaisesti ravintolana, viipurilaisista vain 10 % ajatteli samoin. Neljännos pietarilaisista näki Viipurin linnan erityisesti turistikohdeena, samaa mieltä oli 5 % viipurilaisista vastaajista. Viipurilaiset korostivat keskiaikaa, ritareja ja ruotsalaista menneisyyttä.³⁵

Arkipäiväiset paikat eivät näyttäneet viipurilaisten tulkinnoissa merkittävänä, ja etenkin nuorempien vastaajien joukossa kaupungin historiakohteet korostuivat. Urheilukentän tai elokuvateatterin kaltaiset paikat saivat kaikkiaan vain neljä mainintaa. Lyudmila Ryabovan aineistosta tekemän tulkin mukaan tämä kertoo paikallisten halusta erottautua muista pienistä ja syrjäisistä kaupungeista. Ainutlaatuiset historiakohteet ovat tehokas väline eron tekemiseen.³⁶

Viipurilaisten vastauksissa on merkkejä siitä, kuinka yhtäältä historiallisuuden ja toisaalta syrjäisen rajaseudun varaan rakentuva lähestymistapa kaupunkitilaan voi johtaa historiallisuuden ylikorostumiseen. Historiasta tulee ikään kuin puolustuskeino ja vääristynyt identiteetin rakennustyökalu negatiivisia provinsiaalisuuteen ja ympäristön huonoon kuntoon liittyviä mielikuvia vastaan. Etenkin viipurilaisten kaupunkitilan tulkinnoissa painottui perifeerisyyden tunne suhteessa suuriin keskuksiin. Pienuuden ja merkityksettömyyden tunnetta kompensoitiin korostamalla kaupungin historiallisuutta ja kaupunkitilan merkittäviä historiallisia kohteita.³⁷

Havainto on tärkeä suhteessa suomalaisessa aineistossa selvästi erottuviin yksityisen ja julkisen tason merkityksiin. Venäläisille kaupunkitila jäsentyy toisenlaisesta historiasta ja merkitysrakenteesta, ja heille Viipurin historialliset merkkirakennukset tuottavat eräänlaista kokonaisvaltaista positiivista tilaa. Historialliset kohteet toimivat erotuksena neuvostoaikaisesta anonymistä tilasta, jota viranomaiset aktiivisesti loivat toisen maailmansodan jälkeen. Positiivisen tilan tulkinnessa kaupunkitila rakennetaan tiettyjen tärkeiden kohteiden varaan, kun muut jäävät taustalle.³⁸

Vaikka vanhempaa historiaa edustava positiivinen tila voidaan nähdä vastaakohtana ankealle neuvostoajan kaupunkitilalle, kyse on pitkälti kulisseista. Viipurin kaupunkitilan historia on venäläisessä tulkinnessa muokattu turismin tuotteeksi, joka on aivan yhtä kuviteltu kuin suomalaisten ”kultaisen menneisyyden” kaupunki. Lukuisat keskiaikateemaiset ravintolat ja enemmän fantasia-kirjallisuutta kuin varsinaista historiaa ilmentävät yleisötapahtumat kertovat omaa tarinaansa kaupunkitilaan asetetuista historiatulkinnoista. Kaupunki tarjoaa monikäyttöiset kulissit historian hyödyntämiseen ja tuotteistamiseen, ja tähän mahdollisuuteen paikalliset ovat innokkaasti tarttuneet.³⁹

Venäläisissä ja suomalaisissa kaupunkitilan menneisyyden tulkinnoissa on mielenkiintoinen ristiriita. Kuinka on mahdollista yhdistää samaan kaupunkitilaan eurooppalainen keskiaikaisuus, suomalaisuus ja toisaalta myös nykypolitiikan patriotismi? Venäläisiltä kerätyssä aineistossamme kaupungin suomalainen historia on läsnä vain marginaalisesti. Suomalaisilta kerätyssä aineistossa kaupungin venäläinen historia esiintyy lähinnä negatiivisessa valossa. Keski-aika puolestaan kiinnostaa molempia kansallisuuksia. Venäläisessä aineistossa suomalaisten korostama vastakkainasettelu idän ja lännen välillä sekä Viipurin rooli tuossa asetelmassa ovat huomattavasti pienemmässä roolissa.⁴⁰

Suomalaisten menneisyystulkinnoissa keskiaikaisuus onkin usein käännetty suomalaisuudeksi. Linna ei ole keskiaikainen ruotsalainen ruhtinaslinna vaan suomalaisuuden ja karjalaisuuden symboli. Pyöreä torni ei ole kaupunginmuurin tykkitorni, vaan se ravintola, jonka hämärässä ja hilpeässä tunnelmassa isoisa aikaansa vietti. Venäläisille nämä kohteet ovat osa suurempaa kokonaisuutta – kaupunkitilaa – joka antaa mahdollisuuden hypätä yli toisen maailmansodan jälkeisestä ajasta ja yhdistää paikallinen pikkukaupunkilaisuus keskiaikaiseen eksotiikkaan.⁴¹

Kamppailua tilan tulkinnoista ja muutoksesta

Niin suomalaisissa kuin venäläisissä Viipurin kaupunkitilan historiatulkinnoissa kaupunki näyttäytyy kuviteltuna, ja etenkin suomalaisten puheessa se on muisteluperinteen romantisoima.⁴² On huomioitava, että kuviteltu kaupunkitila on etenkin turismin tuote. Aineistossamme iäkkäämmät suomalaiset Viipurin matkajat sekä nuoremman ikäluokan venäläiset turistit rakentavat romanti-soitua kuvitelmaa Viipurista, kumpikin ryhmä omista lähtökohdistaan. On kuitenkin perusteltua kysyä, onko tuota aineistossa artikuloitua maailmaa varsinaisesti koskaan ollutkaan. Viipuri elää muistoissa, vanhoissa valokuvissa ja maalauksissa kotien seinillä. Samaan aikaan se elää turismikohteena ja paikallisten ihmisten arjessa.

Pierre Noran mukaan todellisten muistin ympäristöjen katoaminen on johtanut muistin kiinnekohtien ja paikkojen syntymiseen. On kiistatonta, että suomalaista Viipuria ei enää ole olemassa muualla kuin muistin kiinnkohdissa: kirjoissa, dokumenteissa, valokuvissa, rakennuksissa ja monumenteissa sekä koko siinä muisteluperinteessä, joka edellä mainittuja tuottaa ja merkitysra-kenteita ylläpitää.⁴³

Venäläiset ovat rakentaneet Viipurissa uusia muistin ympäristöjä luodakseen kaupunkitilaan kansallisia muistinpaikkoja. Kuten Massey tilan tulkin-nassaan korostaa, historia ja tila ovat aina mahdollisuus politiikkaan. Viipurin

kaupunkitila on voimakkaan poliittisen vallankäytön areena. Nämä tavoitteet ja poliittinen asetelma eivät olleet siirtyneet tutkimuksemme aineistoon, ainakaan näkyvällä tavalla. Suomalaisten vakiintunut tapa jäsentää kaupunkitila suomalaisen historian viitekehysessä on yksi Viipuriin Suomesta suuntautuvan turismin elinehdoista. Virallinen Venäjä pyrkii aktiivisesti venäläistämään tuota samaa tilaa, ja saman aikaan turismielinkeino hyödyntää yhä enemmän kaupungin historiaa. Kaupunkitilaan liittyvät menneisyyden tulkinnat sekoittuvat, ja niissä on vastakkainasettelua. Näkyvin esimerkki on vuonna 2011 pystytetty Viipurin sotilaskunnian muistomerkki lähellä Aallon kirjastoa. Asetelma synnyttää mielenkiintoisen kamppailun kaupunkitilan tulkinnoista. Kaupunkitilan käyttäjä siirtyy kohteesta toiseen, mutta millaista menneisyyden tulkintaa kohde edustaa? Onko uudestaan rakennettu Espilä⁴⁴ historiallista roolileikkiä suomalaisille, venäläinen ravintola vai sekoitus molempia? Mihin raja vedetään?

Suomalaisten suhde Viipuriin voi hyvinkin olla muuttumassa. Romantisoidun muisteluperinteen eteenpäin siirtämisen voimakkuudesta riippuu, kuinka pitkään kaupunkiin liitetty menetykset synnyttää kaupunkitilan menneisyyden tulkintoihin vaikuttavaa matkailua. Nostin tässä artikkelissa aineistotani esille yksityisen tason Viipurin kaupunkitilalle annetuissa merkityksissä. Perusteluna käytän julkisen tason dominoivaa asemaa ja tarvetta tuoda esille myös yksityisen tason roolia Viipurin kaupunkitilan historiatulkintoissa. Nämä yksityisen tason merkitykset ovat niitä kaupunkitilan historiatulkintoja, jotka todennäköisimmin hiipuvat pois. Chloe Wells on osoittanut, että suomalaisten nuorten joukossa Viipuriin liitetyt merkitykset ovat hyvin vähäisiä. Viipurin linnaa ei tunnisteta kuvista, eikä siihen osata liittää erityisiä julkisen tai yksityisen tason merkityksiä. Muisteluperinne ei ole tavoittanut nuoria ainakaan Wellsin aineiston perusteella.⁴⁵

On toki mahdollista, että kiinnostus asiaa kohtaan herää myöhemmin. Julkisen tason merkitykset ovat kollektiivisen historiakuvaston tukemia, ja niiden säilyvyys ei ole yksittäisistä henkilöistä tai perheiden muisteluperinteestä riippuvaista. Jos yksityisen tason muisteluperinne hiipuu, on oletettavaa, että julkisen tason merkitykset ja historiakuvasto tulevat aikaisempaa hallitsevammiksi Viipurin kaupunkitilalle annetuissa tulkinnoissa. On myös mahdollista, että Viipurissa matkailutuotteistamisessa syntynyt niin keskiaikaa, suomalaisia kohteita kuin venäläistä patriotismia korostava kaupunkitila tuottaa uutta muisteluperinnettä, joka ei palaudu yhtä voimakkaasti itsenäisen Suomen aikaiseen Viipuriin.

Viipurin keskustassa ja sen liepeillä kaupungin historia on näkyvissä monin eri tavoin; se ei ole yksittäisinä kohteina siellä täällä eikä kauppakeskusten alle jyrättynä.⁴⁶ Tässä mielessä venäläisten puhe kaupungista eräänlaisena museona on hyvin ymmärrettävää, vaikka asetelma onkin monessa suhtees-

Viipuri julistettiin venäläisen sotilaskunnian kaupungiksi vuonna 2010, ja seuraavana vuonna pystytetty muistomerkki on osa Venäjällä harjoitettavaa historiapolitiikkaa. Keskeisellä paikalla oleva muistomerkki on osa kamppailua kaupunkitilasta: mikä ja millainen historia on näkyvillä, ja kenen tarinaa historiasta kerrotaan?

---

sa kulissimainen rakennelma ja eräänlainen vastareaktio huonokuntoiseen infrastruktuuriin. Kulissia on niin suomalaisten nyky-Viipurin kaupunkitilaan kuviteltu suomalainen Viipuri kuin venäläisten tähän päivään kuviteltu keskiaikainen eurooppalainen Viipuri. Paikallisten asukkaiden rooli kaupunkitilan tulkintojen tuottajana näyttäytyy erikoisena. Turismikohteiden korostuminen ja henkilökohtaisen tason vähyys venäläisessä aineistossamme luo miellelyhtymän huvipuiston työntekijöihin.

Analysoidessaan ja kuvatessaan kaupunkia kuviteltuna ympäristönä James Donald on ehdottanut, että kuvittelu vaikuttaa kaupunkiympäristön todellisuuteen ja siihen, kuinka ihmiset kaupunkitilaa käyttävät, mitä he siinä näkevät ja mitä jää huomaamatta.⁴⁷ Van Houtum ja Ernste puolestaan huomauttavat, että kaupunki ei ole paikka itsessään vaan tilanteesta riippuvaisen kuvittelumme tuottama kangastus. Kaupunki on olemassa, mutta kartoittamattomana ja tunteuttamattomana.⁴⁸ Näin kaupunkitila on vapaa erilaisille tulkinnoille. Suomalaisten ja venäläisten Viipuri-todellisuus poikkeaa toisistaan, ja he näkevät kaupunkitilan hyvin eri lailla. Molemmille historian tärkeys korostuu, mutta historian sisällöt ja sen kerroksellisuuden tunnistamiseen liittyvät lähtökohdat ovat erilaiset.⁴⁹ Lopputulos on sama: Viipuri on maailma, joka on, vaikka ei olekaan.

Viitteet

- 1 Nevalainen 2010; Kortelainen 2011; Katajala (toim.) 2016; Karhu 2017; Karhu 2018.
- 2 *Iltä-Sanomien* erikoisnumerot 14.2.2013 & 30.5.2013; <http://www.virtuaaliviipuri.tamk.fi/fi>, viitattu 26.11.2019; Esim. Hämynen & Shikalov 2013; Tarkki 1990; Manninen & Rainila 2014.
- 3 Ks. Katajala (toim.) 2016.
- 4 Aineisto kerättiin Itä-Suomen yliopiston historia- ja maantieteiden laitoksen ja Pietarin yliopiston vuonna 2016 päättyneessä yhteistyöprojektissa Kaupunkitilan merkitykset nyt ja menneisyydessä. Monikulttuurista tutkimusta Viipurin kaupungista 1500-luvulta 2000-luvulle. Ks. hankkeen loppuraportti *Meanings of an Urban Space, Understanding the historical layers of Vyborg* (toim. Katajala 2016).
- 5 Karhu & Ryabova 2016; Karhu 2018; Karhu & Wells 2018.
- 6 Toimittajat Kimmo Katajala, Marjatta Hietala, Marjaana Niemi, Pirjo Uino, Martti Helminen, Antti Härkönen & Helena Hirvonen.
- 7 Esimerkiksi Karhu & Ryabova (2016) keskittävät analyysinsä julkisen tason tarkasteluun. Tässä artikkelissa vuoden 2016 analyysiin haetaan toista näkökulmaa ja aineistoa on tarkasteltu uusia kysymyksiä esittäen.
- 8 Muistitiedon käytöstä, haastatteluiden ja lomakkeiden käytöstä, ks. esim. Alastalo 2005; Tuomi & Sarajärvi 2002.
- 9 Massey 2008, 15.
- 10 Massey 1994, 268–269; Massey 2008; 63–64.
- 11 Saarikangas 2006, 13, 194–195; Myös Bhabha 1994; Merleau-Ponty 1945.
- 12 Nora 1996, xvii.
- 13 Hirsch 2010 & <http://www.postmemory.net>, viitattu 26.11.2019.
- 14 Tutkimus ja kysely on koko laajuudessaan esitelty julkaisussa Karhu & Ryabova 2016 eikä sen toistaminen tässä yhteydessä ole perusteltua.
- 15 Yksityisen ja julkisen tilan käsitteistä on tutkimuksessa keskusteltu paljon. Tässä yhteydessä sovelletaan näitä käsitteitä aineisto- ja kontekstisidonnaisesti. Erilaisia paikkoja ja kohteita ei ole etukäteen määritelty julkisen tai yksityisen tason paikoiksi, vaan siten, puhutaanko paikasta henkilöhistorian privaattista näkökulmasta vai asetetaanko se yleisemmälle tasolle, esim. kansalliseen viitekehykseen. Julkisesta ja yksityisestä tilasta/paikan tunnusta ks. esim. Tuan 2006; Birch 2010; Schindler 2018.
- 16 Tuomi & Sarajärvi 2002, 105.
- 17 Esimerkeistä häivytetty yksityiskohtia anonymiteetin vuoksi.
- 18 Sitaatit esitetään alkuperäisessä kieliasussaan.
- 19 Linnan kaupunkitilallisista merkityksistä katso esim. Karhu & Wells 2018.
- 20 Vahtikari 2013, 306–307.
- 21 Lento & Olsson 2013, 22–23.
- 22 Karhu & Wells 2018.
- 23 Kervanto-Nevalinna 2013, 289.
- 24 Talon historia palautuu 1700-luvulle, jolloin se rakennettiin Viipurin kuvernementin käskynhaltijan palatsiksi.
- 25 Karhu & Ryabova 2016, 286.
- 26 Saarikangas 2006, 55.
- 27 Lappi 2013, 324.
- 28 Lappi 2013, 327.
- 29 Shikalov 2016.
- 30 Karhu & Ryabova 2016.
- 31 Ks. esim. Shikalov 2016b, 244–252.
- 32 Karhu & Ryabova 2016, 268–269.
- 33 Ks. Karhu & Ryabova 2016; Karhu 2017; Karhu 2018.
- 34 Karhu & Ryabova 2016; Karhu 2017; Karhu 2018.
- 35 Karhu & Ryabova 2016.
- 36 Karhu & Ryabova 2016.
- 37 Karhu & Ryabova 2016.
- 38 Karhu & Ryabova 2016, 274.
- 39 Shikalov 2016, 238–243.
- 40 Karhu & Ryabova 2016.
- 41 Karhu & Ryabova 2016; Karhu 2018; Karhu & Wells 2018.

42 Viipurista kirjoittaminen on ollut vilkasta, myös 2000-luvulla on julkaistu huomattava määrä kirjallisuutta. Kaupunkiin liittyvällä muisteluperinteellä on vaikutuksensa siihen kuinka kaupunkitilan historiaa tulkitaan ja mitä siitä nostetaan esiin. Ks. Viiste, Juhani *Viihtyisä vanha Viipuri: kulttuurimuistojen, kuulujen puistojen, kauniiden tornien kaupunki* (1945); Leppo Jaakko *Viipurilaisia* (1946); Bergroth, Kersti, Jääskeläinen, Lempi & Kojo, Viljo *Rakas kaupunki* (1951); Saivo, Pirkka *Muistorikas Viipuri* (1953). Esimerkiksi vuonna 2010 julkaistiin erityisen paljon Viipurin historiaa käsittelevää kirjallisuutta.

Ks. Kansalliskirjasto: <https://kansalliskirjasto.finna.fi/?lng=en-gb>; Koskivirta Anu, Paavolainen Pentti & Supponen Sanna 2016, 10–12.

43 Nora 1996, 1; Ks. myös Karhu 2017.

44 Ks. esim. <https://yle.fi/uutiset/3-9363327>, viitattu 26.11.2019.

45 Karhu 2018; Wells 2019. Ks. myös Wellsin artikkeli tässä teoksessa.

46 Katajala 2016, 45–74, 301.

47 Donald 1999, 7–9.

48 van Houtum & Ernste 2001.

49 Ks. myös Karhu 2016, 293–294.

Lähde- ja kirjallisuusluettelo

Haastatteluaineisto

Kysely- ja haastatteluaineisto suomalaisille ja venäläisille (kerätty 2014–2015, Jani Karhun ja Lyudmila Ryabovan hallussa).

Sanomalehdet

Ilta-Sanomat erikoisnumerot 14.2.2013 & 30.5.2013

Internet-lähteet

Kansalliskirjasto. (<https://kansalliskirjasto.finna.fi/?lng=en-gb>, viitattu 26.11.2019).

Postmemory.net. (<http://www.postmemory.net>, viitattu 26.11.2019).

Viipurin Suomalainen Kirjallisuusseura. (<http://www.vsk.net/>, viitattu 26.11.2019).

VirtuaaliViipuri. (<http://www.virtuaaliviipuri.tamk.fi/fi>, viitattu 26.11.2019).

Schönberg, Kalle (2016). ”Suomalaisajan suosikkiravintola Espilä avattiin uudelleen Viipuriin”. Yle 21.12.2016. (<https://yle.fi/uutiset/3-9363327>, viitattu 26.11.2019).

Tutkimuskirjallisuus

- Alastalo, Marja (2005).** Metodisuhdanteiden mahti, lomaketutkimus suomalaisessa sosiologiassa 1947–2000. Tampere: Vastapaino
- Bhabha, Hemi K. (1994).** The Location of Culture. London–New York: Routledge.
- Bergroth, Kersti, Jääskeläinen, Lempi & Kojo, Viljo (1951).** Rakas kaupunki. Helsinki: Otava.
- Birch, Eugenie L. (2017).** "Public and Private Space in Urban Areas: House, Neighborhood and City". Teoksessa Handbook of Community Movements and Local Organizations, eds. Ram Cnaan & Carl Milofsky. Springer.
- Donald, James (1999).** Imagining the Modern City. London: The Athlone Press.
- Hirsch, Marianne & Spitzer, Leo (2010).** Ghosts of home: The Afterlife of Czernowitz in Jewish memory. Berkeley: University of California Press.
- Hämynen, Tapio & Shikalov, Yury (2013).** Viipurin kadotetut vuodet 1940–1990. Helsinki: Tammi.
- Karhu, Jani & Ludmila K. Ryabova (2016).** "Meanings of the urban space of Vyborg". Teoksessa Meanings of an Urban Space. Understanding the historical layers of Vyborg, ed. Kimmo Katajala. Zürich: Lit Verlag.
- Karhu, Jani (2017).** "Memorialised and imagined. Meanings of the Urban Space of Vyborg". Modern History of Russia (3:2017).
- Karhu, Jani (2018).** "Satumainen tila: Viipurin kaupunkitilan merkitykset muistin paikkojen välittämänä". Teoksessa Ylirajaiset kaupungit: Sortavala & Viipuri, toim. Miika Raudaskoski. Joensuu: Pohjois-Karjalan historiallinen yhdistys.
- Karhu, Jani & Wells, Chloe (2018).** "Vyborg Castle as a Symbol of Power Institutions: Imagined and Remembered Borders Between Generations in Finland". The Journal of Power Institutions in Post-Soviet Societies [Online], Issue 18.
- Katajala, Kimmo, Hietala, Marjatta, Niemi, Marjaana, Uino, Pirjo, Helminen, Martti, Härkönen, Antti & Hirvonen, Helena (toim. 2020).** Viipuri: Historiallinen kaupunkikartasto. Scandinavian Atlas of Historic Towns New Series, No 3, Suomi-Finland. Helsinki: AtlasArt.
- Katajala, Kimmo (toim. 2016).** Meanings of an Urban Space. Understanding the historical layers of Vyborg. Zürich: Lit Verlag.
- Kervanto-Nevanlinna, Anja (2013).** "Rakennettu kaupunki muistin ja merkitysten kiinnekohtana". Teoksessa Muistin kaupunki. Tulkintoja kaupungista muistin ja muistamisen paikkana, toim. Katri Lento & Pia Olsson. Helsinki: SKS.
- Kortelainen, Anna (2011).** "Mistä puhumme kun puhumme Viipurista". Teoksessa Viipuri haavoittunut kaunotar, toim. A. Vatanen. Helsinki.
- Koskivirta, Anu, Paavolainen, Pentti & Supponen, Sanna (2016).** "Viipurin historiankirjoitus: politiikkaa, teemoja ja aukollisuuksia". Teoksessa Muuttuvien tulkintojen Viipuri, toim. Anu Koskivirta, Pentti Paavolainen & Sanna Supponen. Viipurin Suomalaisen Kirjallisuusseuran toimitteita 18. Helsinki: VSKS.
- Lappi, Tiina-Riitta (2013).** "Kuinka mennyt merkityksellistyy kaupunkipuhunnoissa". Teoksessa Muistin kaupunki. Tulkintoja kaupungista muistin ja muistamisen paikkana, toim. Katri Lento & Pia Olsson. Helsinki: SKS.
- Lento, Katri & Olsson, Pia (2013).** "Kaupunki, muistot ja muistaminen". Teoksessa Muistin kaupunki. Tulkintoja kaupungista muistin ja muistamisen paikkana, toim. Katri Lento & Pia Olsson. Helsinki: SKS.
- Leppo, Jaakko (1946).** Viipurilaisia. Helsinki: Kivi.
- Manninen, Ohto & Rainila, Kyösti (2014).** Viipuri menetty! Rintama horjuu 1944. Helsinki: Otava.
- Massey, Doreen (1994).** Space, place and gender. Cambridge: Polity Press.
- Massey, Doreen (2008).** Samanaikainen tila. Toim. Mikko Lehtonen, Pekka Rantanen & Jarno Valkonen. Tampere: Vastapaino.

- Merleau-Ponty, Maurice (1945/1976).** *Phenomenologie de la perception*. Paris: Gallimard tel.
- Nevalainen, Pekka (2010).** "Karjala takaisin – palautuskeskustelun vaiheet sotavuosista 2000-luvulle". Teoksessa *Karjala itärajan varjossa. Viipurin läänin historia VI*, toim. Yrjö Kaukiainen & Jouko Nurmiainen. Lappeenranta: Karjalan kirjapaino.
- Nora, Pierre (1996).** *Realms of memory. Rethinking the French past vol. 1*. New York: Columbia University Press.
- Saarikangas, Kirsi (2006).** *Eletyt tilat ja sukupuoli. Asukkaiden ja ympäristön kulttuurisia kohtaamisia*. Helsinki: SKS.
- Saivo, Pirkka (1953).** *Muistorikas Viipuri*. Helsinki: Otava.
- Schindler, Sarah B. (2018).** *The "Publicization" of Private Space*. University of Maine School of Law Digital Commons. Faculty Publications.
- Shikalov, Yury (2016).** "Russian, Lost, Fairytale: Images of Vyborg from the 1940s to the 2010s". Teoksessa *Meanings of an Urban Space. Understanding the historical layers of Vyborg*, ed. Kimmo Katajala. Zürich: Lit Verlag.
- Shikalov, Yury (2016b).** "Viipuri 1940-luvulta 2000-luvulle: neuvostoliittolainen, suomalainen, venäläinen". Teoksessa *Muuttuvien tulkintojen Viipuri*, toim. Anu Koskivirta, Pentti Paavolainen & Sanna Supponen. Viipurin Suomalaisen Kirjallisuusseuran toimitteita 18. Helsinki: VSKS.
- Tarkki, Uuno (1990).** *Miksi menetimme Viipurin?* Helsinki.
- Tuan, Yi-Fu (2006).** "Paikan taju: aika, paikka ja minuus". Teoksessa *Paikka. Eletty, kuviteltu, kerrottu*, toim. Seppo Knuuttila, Pekka Laaksonen & Ulla Piela. Helsinki: SKS.
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2002).** *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Jyväskylä: Gummerus.
- Vahtikari, Tanja (2013).** "Merkityksen rakennettu vanha Rauma". Teoksessa *Muistin kaupunki. Tulkintoja kaupungista muistin ja muistamisen paikkana*, toim. Katri Lento & Pia Olsson. Helsinki: SKS.
- Van Houtum, Henk & Huib Ernste (2001).** "Re-imagining spaces of (in)difference: Contextualising and reflecting on the intertwining of cities across borders". *GeoJournal* 54. 101–105.
- Viiste, Juhani (1945).** *Viihtyisä vanha Viipuri: kulttuurimuistojen, kuulujen puistojen, kauniiden tornien kaupunki*. Porvoo: WSOY.
- Wells, Chloe (2019).** "Vyborg is ours". *The collective memory of a lost Finnish city. Creating the City. Identity, Memory and Participation. Conference proceedings*. Malmö: University of Malmö.

Kuvalähteet

- s. 15** Valokuvat ja kollaasi: Kristiina Korjonen-Kuusipuro.
- s. 26** Kartta: Eemeli Nieminen.
- s. 45** Valokuva: E. M. Staf. Teatterimuseon arkisto. 07032459001.
- s. 51** Valokuva: Matti Pukkila. Teatterimuseon arkisto. 97082002.
- s. 52** Valokuva: Matti Pukkila. Teatterimuseon arkisto. 99027157.
- s. 53** Valokuva: Matti Pukkila. Teatterimuseon arkisto. 99027156.
- s. 55** Valokuva: Eino Nieminen. Teatterimuseon arkisto. 07032783002.
- s. 58** Valokuva: Yrjö Huitinen. Teatterimuseon arkisto. 99028042.
- s. 60** Valokuva: tuntematon. Satu Grünthalin yksityisarkisto.
- s. 62** Valokuva: Tapio Hartikainen. Teatterimuseon arkisto. 96046006.
- s. 81** Valokuva: Valokuvaamo L. Jänis.
- s. 99** Valokuva: Jani Karhu.
- s. 106** Valokuva: Pauli Ukkonen.
- s. 122** **vas.** 1950-luvun kuva Hilda ja Urho Härmän albumi, Päivi ja Ilkka Kuivalaisen yksityisarkisto.
- s. 122** **oik.** Vuoden 2021 valokuva: Kristiina Korjonen-Kuusipuro.
- s. 130** Valokuva: Seppo Pelkonen. Lappeenrannan museot.
- s. 140** Pertti Jarlan yksityisarkisto.
- s. 189** Kuva teoksesta *Elävää historiaa: peruskoululaiselle* (1986).
- s. 191** Kuva teoksesta *Peruskoulun historia: 4 Työkirja* (1975).
- s. 193** Kuva teoksesta *Keskikoulun Suomen historia* (1950).
- s. 205** **ylh.** kuva teoksesta *Karjalan yhteiskoulu. Viipurin uusi yhteiskoulu 1905–1965* (1965).
- s. 205** **alh.** Lappeenrannan museot. WMWE226:1.
- s. 239** Valokuva: Juho Vikstedt. Lahden kaupunginmuseo. LHMVHMLV10338:183 MVHMLV10338_1183.
- s. 240** Valokuva: Leo Nevalainen.
- s. 246** **oik.** Wikimedia Commons.
- s. 246** **vas.** Kansallisarkisto.
- s. 258** Выборгский объединенный музей-заповедник (ВОМЗ). Выборг. [Viipurin museotoimi.]
- s. 261** Выборгский объединенный музей-заповедник (ВОМЗ). Выборг. [Viipurin museotoimi.]
- s. 263** Выборгский объединенный музей-заповедник (ВОМЗ). Выборг. [Viipurin museotoimi.]
- s. 281** Valokuva: Ebbe Linde. Svenska litteratursällskapet i Finland. SLSA 566_386.
- s. 296** Valokuva: tuntematon. Svenska litteratursällskapet i Finland. SLSA 566_es25.
- s. 303** Museoviraston kirjasto.
- s. 316** Museoviraston kirjasto.